

doffer zn, 'manneljesduif'
 Mnl. *duvers* (my.) 'manneljesduiven' [1287; CG II, Nat.Bl.D.], *duverinc*, *duverick*, *duyfhorn*, *duyverick* 'manneljesduif' [14^e en 15^e eeuw MNW], *duverick*, *duyfhorn* 'manneljesduif' [1475-77; Teuth.]; *ynnl*, *duyver*, (Hollands) *doeffler* [1599; Kil.], *doffer* 'opgedirkte kere' [1615; WNT], 'manneljesduif' [1622; WNT].
Doffer is met verscherping van de medeklinker vóór de -r- en verkorting van de vocaal ontstaan uit *düver*, *yrsch*, < *pgm*: **dūbran-*, een afleiding van *pgm*: **dūbōn* 'duif', zie → *duif*. Het suffix -er (< *pgm*: -*ran-*) is een suffix voor mannelijke diernamen, zoals ook bij → *kater*.
 Mnd. *duffer*, *duver*, *duverich* (nnd, *duffert*); mhd. *tüber* (nhd. *Tauber*, *Tauberich*); nfr. *doffert*.
 Het West-Vlaams heeft de vormen *duver*, *duiver*, in Zeeland, Holland, en het noorden van Nederland tot aan de Vecht zegt men *doffer*.

De kat heet poes

de complexiteit van diernamen

Een doffer, een kepper, een kuitter en een hommer. Heel veel Nederlanders worden de woorden niet.

De dieren die horen bij deze namen, overigens beide veel geziene gasten, zijn respectievelijk een mannetjesduif, een mannetjesvis, een vrouwtjesvis en een mannetjesvis. Je leest het goed, twee keer een mannetjesduif, verwarrend hè! En precies daar begint het, bij de mannetjesduif en de mannetjesduif en de ganzenman, de ganzenman en de ganzenman, ofwel de ganzerik, de gander en de gent. Veel diersoorten kennen verschillende geslachtsbenamingen. Aan de hand van de hoeveelheid benamingen per soort of de rijkheid van de benamingen valt een ware psychologie, sociologie en historie te ontdekken waarin economie en cultuur van grote invloed zijn. Kom, ik neem je mee naar de wereld van de taal en haar eigenaardigheden.

Tekst: Sophie Plasmans

Wat was er eerst, naamgeving of reputatie?

Ik zal het fenomeen van de geslachtsbenamingen bij dieren proberen uit te leggen, maar laat me je eerst nog vermaken met wat dierlijke wonderen van de Nederlandse taal. Om te beginnen, de geslachten van een giervalk zijn onder te verdelen in een geervalk en een geertelsel, respectievelijk het vrouwtje en het mannetje. Een konijn in een voedster en een rammelaar. Het onderscheid kun je zelf wel maken, denk ik. Een vrouwelijke vos wordt ook wel een moeder genoemd en een mannelijke vos is de bekende rekel. Een rekel is volgens het Algemeen Nederlands Woordenboek de benaming voor mannetjes van sommige roofdieren zoals een vos en een wolf, maar betekent ook "iemand die onbetrouwbaar of onberekenbaar wordt geacht". De reputatie van het dier gaat zelfs door tot in de naamgeving. Overigens komt het woord moeder volgens meerdere encyclopedische bronnen uit een samentrekking van het woord moeder; vandaar de benaming van moeder bij veel vrouwelijke dieren zoals de bij (maar dit kan ook koningin of werkster zijn), de vos, de fret en de haas. Om nog even door te gaan: een groep uilen samen

heet officieel een parlement, wát een chique naam voor deze wijze vogels. Een groep everzwijnen samen heet een rotte. In deze benamingen voel je het waardeoordeel van mens naar dier.

Voor een aantal dieren wordt hetzelfde onderscheid gemaakt: een varken valt

Hadden we hetzelfde tegen de duif aangekeken als hij duifje had geheten?

onder te verdelen in een zeug en een beer, hetzelfde geldt voor de das. Grappig is dat een cavia (in het Engels guinea pig) dezelfde benamingen heeft als het varken (pig) maar dan met een verkleining: zeugje en beertje. Google maar eens op guinea pig, dan snap je waar de naam vandaan komt; oortjes, oogjes en lijfje vormen zowaar een klein varkentje. De typisch Nederlandse verkleinwoorden en de neiging om te verkleinen wordt dus ook creatief toegepast op de

geslachtsnamen. Deze kleine eigenaardigheden spelen wellicht een grotere rol dan je denkt: hadden we hetzelfde tegen de duif aangekeken als hij duifje had geheten?

Er is orde nodig in het boerenbrein!

Deze verschillende benamingen vinden deels hun oorsprong in het dialect. Neem de van oorsprong Noordoost-Nederlandse namen voor een éénjarig en tweejarig paard of rund, respectievelijk een enter en een twenter. Deze namen zijn ontstaan uit de verbastering van één winter en twee winters. Probeer het maar eens snel te zeggen achter elkaar: twee winters en dan met een Noordoosters dialect. Hoor je het?

Laten we nog even terugkomen op het woord doffer. Het woord voor de mannelijke duif dat wordt gebruikt in Zeeland, Brabant, Noord- en Zuid-Holland en net boven de Vecht. Het jaar van herkomst is volgens bronnen 1287 en het geven van extra namen aan een diersoort, in dit geval een onderscheid in geslacht, geeft aan dat duiven al langere tijd bekend zijn bij de mens en in hun nabije omgeving leefden. Dit leert ons iets over de gebruiken van de

De stadsduif (*Columba livia*) is een afstammeling van de gedomesticeerde rotsduif. De stadsduif is zich thuis gaan voelen in stedelijke omgevingen en dankt zijn vele namen aan het nauw samenleven met de mens. De mannelijke duif -ook wel doffer- doft zich op voor de duivinnen om indruk te maken door zijn nek op te bollen en een koerend geluid te maken. Foto: Gabriel Vera

mens en de natuur in vroeger tijden. Blijkbaar overlappen de woongebieden van mens en duif al eeuwenlang.

Een andere invalshoek die kan leiden naar de grote diversiteit in namen, is de menselijke neiging om hokjes te maken. Structuur aanbrengen in wat we veel om ons heen zien of meemaken. Met dit in gedachten, is het niet moeilijk voor te stellen dat vooral de landbouwdieren en de huisdieren een breed scala aan namen hebben gekregen. Een volwassen rund, oftewel een koe (vrouwelijk) of stier/bul/bol (mannelijk) of os (gecastreerde man), heeft al meerdere namen gehad voordat het eindelijk zo genoemd mag worden. Het begint bij een nuchter kalf of een nuka, hierna wordt het ofwel een kuis (vrouwelijk) ofwel een stierkalf (mannelijk), en dan volgt een pink, hokkeling of enter (een éénjarig dier) en is er geen onderscheid meer in geslacht. Wellicht omdat het overgrote deel van de stierkalfjes de één jaar veelal niet halen. Zoals eerder verteld, komt er na een enter de twenter. Tenslotte nog één naam voordat het een echte koe is, namelijk een vaars. Dat is eigenlijk een

gewone koe maar dan een koe die nog geen tweede kalve heeft gehad (huh?). Hoewel hier regionaal ook weer verschillen in zijn, klinkt 'eerstekalfskoe' misschien duidelijker. Onszelf hebben wij niet overgeslagen in de uitgebreide naamgeving en misschien is het wel de uitgebreidste van alle soorten. Baby, peuter, kleuter, kind, puber, adolescent, volwassene, bejaarde. Toch mist er nog één... de 'eerstekindsvrouw'-fase. Als we het dan toch zo uitgebreid doen, laat het dan ook uniform zijn. Wel zo makkelijk voor ons brein.

Wijzer geworden?

De volgende keer dat je een wandeling over de Veluwe maakt kun je heel slim zeggen: "Kijk, daar gaat een rotte everzwijven met pasgeboren frislingen en overlo-

pers van één tot twee jaar oud". Of kun je je medewandelaar verbazen met het feit dat er ook voor de mens een vergelijkbaar woord is zoals ruin of os (lees: gecastreerd paard of rund), namelijk een eunuch. Hoewel, aan een eunuch zitten dan weer een hoop interessante doch weerzinwekkende historische verhalen vast. Ook de eunuch was in zijn tijd effectief en productmatig gezien efficiënt, maar zoiets vinden wij allang niet meer acceptabel bij de mens.

Mijn doel was niet om je wijzer te maken in de wereld van de geslachtsbenamingen, ik geloof dat juist het tegenovergestelde goed mogelijk is. Wel hoop ik dat je hebt verwonderd over de Nederlandse taal en haar eigenaardigheden wat betreft naamgeving. ●

Dit verhaal is verschenen in de bundel Van Artis naar de Wallen en 24 andere verhalen van studenten van de specialisaties Toegepaste Ecologie en Applied Animal Sciences 2020-2021. Deze verhalenbundel is een uitgave van HAS Hogeschool Den Bosch en is online beschikbaar.